

І. Б. Соболю,
аспірант кафедри управління персоналом та адміністрування,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ В БУДІВНИЦТВІ І ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

I. Sobol,
post-graduate student of the Department of Human Resource Management
and Administration of National University "Lviv Polytechnica", Lviv

COMPARATIVE ANALYSIS OF PERSONNEL EFFECTIVENESS IN THE CONSTRUCTION AND INDUSTRY OF UKRAINE

Досліджено основні тенденції розвитку ринку праці у будівельній та промисловій сферах господарювання України за останніх сім років. Сформовано перелік показників для оцінювання ефективності діяльності персоналу на підприємствах. На основі статистичних даних здійснено розрахунок результативності персоналу на будівельних і промислових підприємствах в Україні за 2010—2016 рр. Особливу увагу приділено особливостям функціонування персоналу на великих, середніх і малих будівельних підприємствах. Проаналізовано матеріальне забезпечення персоналу в будівництві і промисловості в Україні. Оцінено віддачу персоналу у вигляді обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг), капітальних інвестицій на будівельних і промислових підприємствах. Здійснено порівняння сильних та слабких сторін результативності діяльності персоналу в аналізованих видах економічної діяльності в Україні. Виявлено ключові проблеми розвитку ринку праці в будівництві і промисловості.

In the article, the main tendencies of the labor market development in the construction and industrial spheres of the economy of Ukraine are investigated. The author has formed a list of indicators for estimation the effectiveness of personnel activities at enterprises. Based on statistical data, the calculation of the personnel effectiveness at construction and industrial enterprises in Ukraine for 2010—2016 has been made. Special attention is paid to the peculiarities of the functioning of personnel at large, medium and small construction enterprises. The material support of personnel in construction and industry in Ukraine is analyzed. However, the impact of personnel in the form of a volume of sales of products (works, services), capital investment in construction and industrial enterprises are evaluated. The author has made a comparison the strengths and weaknesses of the personnel effectiveness in the analyzed types of economic activity in Ukraine. The key problems of the labor market development in construction and industry are revealed.

Ключові слова: управління персоналом, ефективність, продуктивність праці, інвестовіддача, будівництво, промисловість.

Key words: human resource management, efficiency, labor productivity, investment return, construction, industry.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В останні роки вітчизняна економіка переживає складний посткризовий період. У II кварталі 2017 році приріст економіки України, порівняно з аналогічним періодом попереднього року, становив 2,3% [5]. Однак драйверами цього зростання не стала промисловість, частка якої у ВДВ країни становить 28%, а роздрібні продажі і будівництво (2,6% у ВДВ країни). В Україні спостерігається парадоксальна ситу-

ація. Тоді як обсяги промислової продукції у 2017 році стабільно скорочуються, порівняно з показниками за 2016 рік (на 0,7% у I кварталі і 0,3% — у II кварталі) і рівень життя населення загалом погіршився, в країні спостерігається будівельний бум. У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження ефективності персоналу як чинника результативності діяльності підприємств у промисловості і будівництві.

Таблиця 1. Витрати на персонал у будівництві в Україні

Роки	Усього, млн грн	Підприємства							
		великі		середні		малі		з них мікропідприємства	
		млн грн	у % до заг. витрат на персонал	млн грн	у % до заг. витрат на персонал	млн грн	у % до заг. витрат на персонал	млн грн	у % до заг. витрат на персонал
2016	12471,7	531	4,3	6633,5	53,2	5307,2	42,5	1833,1	14,7
2015	11628,1	573	4,9	6211,6	53,4	4843,5	41,7	1701,7	14,6
2014	15182,8	198,2	1,3	10694	70,4	4290,6	28,3	1455,6	9,6
2013	13681,4	708,9	5,2	7671,5	56,1	5301	38,7	1836,7	13,4
2012	15197,2	815,7	5,4	8734,1	57,5	5647,4	37,1	1905,9	12,5
2011	12498,4	546	4,4	7123,8	57	4828,6	38,6	1482,5	11,9
2010	11024,4	516	4,7	6435,3	58,4	4073,1	36,9	1403,3	12,7

Джерело: побудовано на основі даних [5].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

В останні десятиліття прослідковується чергова хвиля зростання інтересу науковців до питання продуктивності праці на підприємствах. Зокрема теоретико-методологічні засади ефективності праці на прикладі плодоовочевих переробних підприємств ґрунтовно вивчали О. Мороз, Ю. Міронова і Б. Грабовецький [2]. Соціально-економічні засади ефективності праці, а також її діагностування, досліджені Г. Назаровою і М. Мащенко [3] і Д. Ядранським [7]. Вагомість формування організаційної культури як чинника ефективності діяльності персоналу машинобудівних підприємств у процесі переходу до економіки знань і нової соціально-економічної парадигми управління ґрунтовно розкрито в дослідженнях Г. Захарчин [1]. Комплексно до вивчення питання підвищення ефективності використання персоналу підійшов колектив авторів під керівництвом А. Бабенка [4]. Інвестиційний аспект продуктивності праці вивчала С. Ткач [6]. Разом з тим, наведені дослідження зосереджувались на прикладі однієї з сфер господарювання, упустивши можливість порівняння з іншими сферами. З огляду на це, проблематика ефективності діяльності персоналу потребує свого подальшого ґрунтовно-прикладного дослідження.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є виявлення спільних та відмінних тенденцій та особливостей результативності діяльності персоналу на промислових та будівельних підприємствах України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В Україні питома вага промисловості в структурі середньооблікової кількості штатних працівників за видами економічної діяльності у 2016 році становила 24,9%, а будівництва — 4,0% [5]. Необхідно зазначити, що за останні сім років (2010—2016 рр.) кількість зайнятих в обох досліджуваних сферах господарювання істотно зменшилася. Так, у промисловості скорочення середньооблікової кількості штатних працівників на підприємствах у 2016 році, порівняно з 2010 роком, становило 31%, а в будівництві — 31,7%.

У 2016 році, порівняно з 2010-м, кількість будівельних підприємств в Україні скоротилася на 35,9% або 13726 підприємств, серед яких: 7 великих підприємств, 728 середніх, 12991 мале і 10761 мікропідприємство. Натомість сама структура будівельних підприємств за їх розмірами неістотно змінилася. Так, у 2016 році середні підприємства склали 3,2% від загальної кількості будівельних підприємств в Україні, малі підприємства — 96,8% (з яких 80,7% — мікропідприємства). Великих будівельних підприємств в Україні у 2016 році нараховано лише 3. Загалом питома вага будівельних підприємств у загальній кількості підприємств в Україні у 2016 році становила 8%.

Як і в будівельній сфері, кількість промислових підприємств у 2016 році, порівняно з 2010 роком, скоротилася, однак не так різко: на 12,8% або 8 745 підприємств.

Зокрема, за аналізований період припинило свою діяльність 141 велике, 1 491 середнє і 7 113 мале промислове підприємство. Разом з тим, у структурі за величиною підприємств домінували малі підприємства — 87,7%, тоді як на середні припало 4,9%, а на великі — 0,1%. Станом на 2016 рік промислові підприємства становили 12,8% від загальної кількості підприємств в Україні.

Для оцінювання ефективності персоналу будівельних і промислових підприємств України скористаємося системою показників:

- витрати на персонал;
- витрати на оплату праці;
- питома вага витрат на оплату праці в загальному обсязі витрат на персонал;
- середньомісячна заробітна плата працівників;
- продуктивність праці (співвідношення обсягів реалізації продукції (товарів, послуг) і кількості зайнятого населення у виді економічної діяльності);
- інвестовіддача працівників (співвідношення обсягів капітальних інвестицій і витрат на персонал);
- рентабельність праці (співвідношення обсягів реалізації продукції (товарів, послуг) і витрат на персонал);
- співвідношення приросту продуктивності праці і середньомісячної заробітної плати.

Витрати на персонал у будівництві у 2016 році становили 2,9% від загального обсягу витрат на персонал за видами економічної діяльності в Україні, тоді як промисловості в рази більше — 41,6%. Упродовж 2010—2016 рр. динаміка витрат на персонал у будівництві була нестабільною (табл. 1). Зокрема скорочення витрат на персонал, порівняно з попереднім роком, спостерігалось на малих і мікропідприємствах у 2013—2014 рр., на середніх — у 2013 і 2015 рр., на великих — 2013—2014, 2016 рр.

Як результат, за аналізованих сім років витрати на персонал у будівельній сфері зросли лише на 13,1%. Однак, якщо брати показник витрати на персонал у розрахунок на одного зайнятого у будівництві, то ситуація виглядає краще. Так, у 2010 році на одного зайнятого припадало 23 351,8 грн у рік або 1 946 грн у міс. витрат на персонал, тоді як у 2016 році цей показник був у 2,2 рази вищим — 51 323,9 грн у рік або 4 277 грн у міс.

Натомість на промислових підприємствах в Україні витрати на персонал за сім років зросли в 1,5 разів і у 2016 році становили 180 453,2 млн грн. Цей показник є в 14,5 разів вищим, аніж у будівництві. Разом з тим, у розрахунок на одного зайнятого у 2016 році в промисловості припадало 83 635,2 грн у рік або 6 969,6 грн у міс. витрат на персонал.

Витрати на оплату праці в структурі витрат на персонал у будівництві склали 82,5% у 2016 році, тоді як у попередньому році було 80,7%. На великих підприємствах фактично усі витрати на персонал спрямовуються на оплату його праці (95,8% у 2016 році), тоді як на середніх підприємствах цей показник становить 82,4%, а на малих і мікропідприємствах — 81,3 і 80,6% відповідно. У промисловості аналогічна ситуація: 82,5% витрат на персонал йшло на оплату праці. Таким чином, на роз-

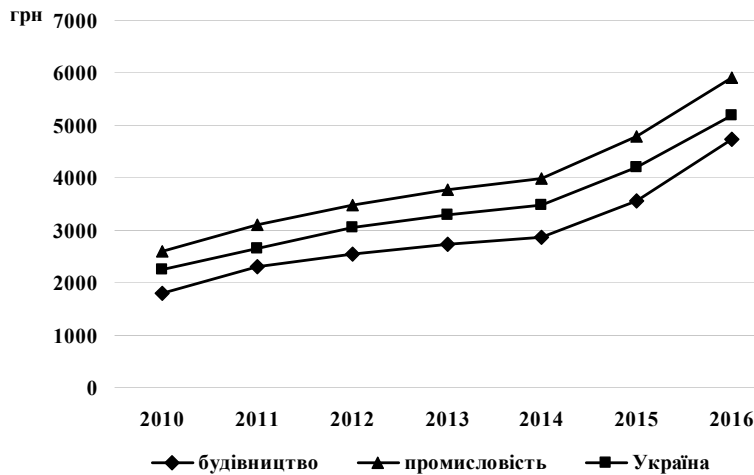

Рис. 1. Динаміка значень середньомісячної номінальної заробітної плати штатних працівників у будівництві, промисловості та Україні загалом за 2010–2016 рр.

Джерело: побудовано на основі даних [5].

виток персоналу, підвищення його професійного рівня тощо виділяється незначна частина коштів на вітчизняних будівельних і промислових підприємствах.

За останні сім років (2010–2016 рр.) середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників у будівельній сфері зросла у 2,7 разів, а у промисловості — у 2,3 рази (рис. 1). На відміну від промисловості, рівень оплати праці в будівництві був нижчим, ніж в Україні загалом (наприклад, у 2010 році на 21,0%, а у 2016 році — на 8,7%). Однак заробітна плата працівників будівельної сфери упродовж 2010–2016 рр. зростала швидшими темпами (у середньому щороку на 17,7%), ніж загалом в Україні (на 15,4%), що скоротило розрив між абсолютними величинами заробітних плат у 2016 році.

Оцінюючи ефективність персоналу крізь призму показників продуктивності, рентабельності та інвестовіддачі праці (табл. 2), встановлено, що за період 2010–2016 рр. вона підвищилася як у будівництві, так і промисловості. Так, у 2016 році на одного зайнятого в будівельній сфері припадало 692 800 грн обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг), що у 3,4 рази більше, ніж у 2010 році. Не зважаючи на те, що впродовж 2010–2016 рр. кількість зайнятих скоротилася у 1,5 разів, обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) у будівництві зросли в 1,7 разів. Водночас скорочення обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) у будівництві за аналізований період відбулося двічі: у 2013 і 2015 роках. Упродовж 2010–2016 рр. в Україні спостерігалася тенденція стабільного приросту продуктивності праці на будівельних підприємствах.

У промисловості продуктивність праці в 1,2 рази була вищою, ніж у будівництві. Зокрема у 2016 році на одного зайнятого припадало 853 300 грн обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг), що у 2,8 разів більше, ніж у 2010 році. На відміну від будівництва, в промисловості не вдалося зберегти стабільну динаміку росту продуктивності праці впродовж 2010–2016 рр. че-

рез скорочення обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) у 2013 році.

У 2016 році 1 грн витрат на персонал на будівельних підприємствах забезпечила 13,5 грн реалізованої продукції (товарів, послуг) і 3,3 грн капітальних інвестицій. Це в 1,5 і 1,3 разів, відповідно, більше, ніж у 2010 році. За період 2010–2016 рр. обсяги капітальних інвестицій зросли в 1,5 разів, тоді як витрат на персонал — 1,1 рази.

У промисловості інвестовіддача була значно нижчою, ніж у будівництві. Більше того, 1 грн витрат на персонал приносила лише 65 коп капітальних інвестицій у 2016 році. Це при тому, що даний показник є в 1,5 разів вищим за дані 2010 року. Кращою є ситуація із рентабельністю праці. Кожна гривня витрат на персонал на промислових підприємствах приносила 11,8 грн реалізованої продукції у 2016 році, що в 1,4 рази є більше, ніж у 2010 році. Разом з тим, ці показники є нижчими за аналогічні показники у будівництві.

Оцінюючи середньорічні темпи приросту продуктивності праці і заробітної плати працівників будівельної діяльності, встановлено, що в середньому впродовж 2010–2016 рр. продуктивність праці на будівельних підприємствах щороку зростала вищими темпами, ніж заробітна плата працівників: 122,5% проти 117,7%. На промислових підприємствах подібна ситуація: 118,9% проти 114,8%.

Якщо оцінювати ефективність діяльності персоналу в будівельній діяльності за величиною підприємств (табл. 3), то більш продуктивним був персонал на великих підприємствах. Так, за 2010–2016 рр. продуктивність праці на цих підприємствах зросла у 9,3 рази, а ефективність праці — 2,2 рази.

У середньому за аналізований період один зайнятий у великому будівельному підприємстві забезпечував 2 741 700 грн обсягу реалізованої продукції, тоді як на середньому будівельному підприємстві — 493 200 грн, а на малому — 321 600 грн. Водночас за ефективністю пер-

Таблиця 2. Динаміка значень показників ефективності діяльності персоналу в будівництві і промисловості в Україні за 2010–2016 рр.

Показники	Роки						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
<i>будівництво</i>							
Продуктивність праці, млн грн/тис. ос	204,9	278,3	379,0	379,7	525,9	575,9	692,8
Рентабельність праці, грн/грн	8,8	9,6	10,3	10,3	9,9	12,3	13,5
Інвестовіддача праці, грн/грн	2,5	2,4	2,5	2,8	2,2	3,5	3,3
<i>промисловість</i>							
Продуктивність праці, млн грн/тис. ос	301,3	389,3	422,6	417,2	493,0	690,2	853,3
Рентабельність праці, грн/грн	8,5						11,8
Інвестовіддача праці, грн/грн	0,45						0,65

Джерело: власні розрахунки автора на основі даних [4].

Таблиця 3. Динаміка значень показників ефективності діяльності персоналу в будівельній сфері за величиною підприємств в Україні за 2010–2016 рр.

Показники	Роки						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
<i>Великі підприємства</i>							
Продуктивність праці, млн грн/тис. ос	477,8	1026,9	1290,3	1527,3	4601,7	5817,0	4450,8
Рентабельність праці, грн/грн	12,0	21,3	16,6	22,2	53,4	33,5	26,0
<i>Середні підприємства</i>							
Продуктивність праці, млн грн/тис. ос	257,9	342,1	453,9	420,7	696,2	556,5	725,2
Рентабельність праці, грн/грн	8,4	9,5	9,8	9,1	8,6	9,7	11,0
<i>Малі підприємства</i>							
Продуктивність праці, млн грн/тис. ос	146,4	184,7	267,7	284,7	317,3	464,4	585,6
Рентабельність праці, грн/грн	9,0	8,6	10,1	10,5	11,3	13,1	15,4

Джерело: власні розрахунки автора на основі даних [4].

соналу малі будівельні підприємства випереджають середні підприємства. У 2016 році, порівняно з 2010 роком, ефективність праці на малих будівельних підприємствах зросла в 1,7 разів, тоді як на середніх — 1,3 рази. У середньому за 2010—2016 рр. на 1 грн витрат на персонал на великому будівельному підприємстві забезпечувала 26,4 грн реалізованої продукції (товарів, послуг), на малих підприємствах — 11,1 грн, а на середніх — 9,4 грн.

ВИСНОВКИ

Як показали результати дослідження, упродовж 2010—2016 рр. в Україні спостерігалася стабільна динаміка спаду кількості зайнятого населення у будівництві і промисловості (скорочення на понад 31%). Значний вплив на скорочення кількості зайнятих на вітчизняних будівельних і промислових підприємствах мала внутрішньополітична дестабілізація в країні у 2013 році, яка переросла у військову агресію Російської Федерації у подальші роки. Також до основних причин можна віднести нестабільні умови господарювання, занепад промислового потенціалу, скороченням кількості будівельних і промислових підприємств в Україні, низький рівень оплати праці, порівняно з країнами-сусідами, а також неспроможність відповідати умовам V технологічного укладу.

Не зважаючи на те, що в Україні промисловість переважає будівництво за величиною питомої ваги у ВДВ (28% проти 2,6%), кількості зайнятих (24,9% проти 4,0%), кількості підприємств (12,8% проти 8%), витрат на персонал (41,6% проти 2,9%) та інших ключових показниках, проте персонал будівельних підприємств продемонстрував вищу ефективність своєї діяльності, ніж персонал промислових підприємств. Зокрема у будівництві виявлено стабільний приріст продуктивності праці, високий рівень віддачі витрат на персонал у вигляді капітальних інвестицій та обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг). Натомість у промисловості складною є ситуація з інвестовіддачею праці. Виходячи з цього, варто зазначити, що будь-які структурні зміни в промисловості, які є неминучими з огляду на деформацію наявних виробничих ланцюгів у країні, необхідно починати з поліпшення управління персоналом задля забезпечення високої результативності його діяльності.

Література:

- Захарчин Г.М. Теорія та методологія формування і розвитку організаційної культури машинобудівного підприємства: монографія / Г.М. Захарчин; Нац. ун-т "Львівська політехніка". — Л., 2011. — 346 с.
- Мороз О.В. Ефективність праці у моделях розвитку підприємств: монографія / О.В. Мороз, Ю.В. Міронова, Б.Є. Грабовецький. — Вінниця: ВНТУ, 2013. — 192 с.
- Назарова Г.В. Соціально-економічні засади ефективності найманої праці в Україні: монографія /

Г.В. Назарова, М.А. Мащенко. — Харків: Видавництво ХНЕУ, 2011. — 231 с.

4. Підвищення ефективності використання персоналу та його розвиток: монографія / за науковою редакцією А.Г. Бабенка; Міністерство освіти і науки України, Університет митної справи та фінансів. — Дніпропетровськ: УМСФ, 2016. — 327 с.

5. Статистична інформація [Електронний ресурс]. — Державна служба статистики України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

6. Ткач С.М. Управління ризиками інвестиційної діяльності в регіоні: теоретичні основи та прикладні аспекти: монографія / С.М. Ткач. — Львів: ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України", 2015. — 234 с.

7. Ядранський Д.М. Діагностування та контроль соціально-економічної ефективності праці персоналу на промисловому підприємстві: теоретичний аспект / Д.М. Ядранський; Класичний приватний університет. — Запоріжжя, 2012. — 297 с.

References:

1. Zakharchyn, H.M. (2011), Teoriia ta metodolohiia formuvannia i rozvytku orhanizatsiinoi kultury mashynobudivnoho pidpriumstva [Theory and methodology of machine-building enterprise], Natsionalnyi universytet "Lvivcka politekhnika", Lviv, Ukraine.

2. Moroz, O.V. Mironova, Yu.V. and Hrabovetskyi, B.Ye. (2013), Efektyvnist pratsi u modeliakh rozvytku pidpriumstv [Labor productivity in the enterprise development models], VNTU, Vinnytsia, Ukraine.

3. Nazarova, H.V. and Mashchenko, M.A. (2011), Sotsialno-ekonomichni zasady efektyvnosti naimanoi pratsi v Ukraini [Socio-economic principles of efficiency of hired labor in Ukraine], Vydavnytstvo KhNEU, Kharkiv, Ukraine.

4. Babenko, A.H. (Ed.), (2016), Pidvyshchennia efektyvnosti vykorystannia personalu ta yoho rozvytok [Increase the efficiency of personnel using and development], UMSF, Dnipropetrovsk, Ukraine.

5. State Statistics Service of Ukraine (2017), "Statistics Information", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 17 october 2017).

6. Tkach, S.M. (2015), Upravlinnia ryzykamy investytsiinoi diialnosti v rehioni: teoretychni osnovy ta prykladni aspekty [Risk management of investment activity in the region: theoretical basis and applied aspects], SI "M.I. Dolishnyi Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine", Lviv, Ukraine.

7. Iadranskyi, D.M. (2012), Diahnostuvannia ta kontrol sotsialno-ekonomichnoi efektyvnosti pratsi personalu na promyslovomu pidpriumstvi: teoretychnyi aspekt [Diagnosing and controlling the socio-economic efficiency of labor at the industrial enterprise: the theoretical aspect], Kласичний приватний університет, Zaporizhzhia, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2017 р.